

**Editorial**

Editorial .....	3
-----------------	---

**Stati**

Izabela Oujezdská, Vendula Gojová: Vzdělávání sociálních pracovníků v oblasti sociálního podnikání .....	7
Ester Danihelková: Ekonomické předměty v bakalářském studijním programu sociální práce .....	26
Ivana Knausová: Sonda do problematiky pracovní integrace pečujících osob s využitím případové studie .....	40
Roman Baláž, Libor Musil: Faktory bránící dosahování oborových zájmů sociální práce .....	52
Jan Kaňák: Nedefinovaná profesionalita: Vztah diskursů spirituality a profesionality v sociální práci v soudobé odborné literatuře .....	72
Věra Suchomelová: Spirituální potřeby seniorů v sociální péči .....	92
Vít Dočekal, Pavel Kliment: Stereotypizace bezdomovství .....	109
Martina Baráková, Michal Kaczor, Markéta Elichová: Sociální pracovník jako archetyp postmoderního superhrdiny? .....	122

**Recenze**

Andrej Máteľ: Etické kódexy sociálnej práce .....	132
Michaela Skyba: Veda o sociálnej práci – vybrané kapitoly .....	134

<b>Online prakticko-publicistická část časopisu .....</b>	<b>137</b>
---	------------

<b>Call for Papers .....</b>	<b>138</b>
------------------------------	------------

<b>Call for Abstracts .....</b>	<b>138</b>
---------------------------------	------------

<b>Naše poslání a cíle .....</b>	<b>139</b>
----------------------------------	------------

<b>Zaměření příštího čísla .....</b>	<b>140</b>
--------------------------------------	------------

**Editorial**

Editorial .....	3
-----------------	---

**Papers**

Izabela Oujezdska, Vendula Gojova: Education of Social Workers in the Field of Social Entrepreneurship .....	7
Ester Danihelkova: Courses on Economy in a Bachelor Study Programme of Social Work .....	26
Ivana Knausova: The Probe to Problem of Job Integration of Carers with using of Case Study .....	40
Roman Balaz, Libor Musil: Factors Obstructing Achievement of Social Work Professional Concerns .....	52
Jan Kanak: Undefined Professionality: Relationship between Spiritual and Professional Discourses in Social Work in Contemporary Professional Literature .....	72
Vera Suchomelova: Spiritual Needs of the Elderly in Social Care .....	92
Vit Docekal, Pavel Kliment: Stereotypes about the Homeless .....	109
Martina Barakova, Michal Kaczor, Marketa Elichova: Social Worker as an Archetype of a Postmodern Superhero? .....	122

**Book Reviews**

Book Reviews .....	132
--------------------	-----

<b>Online Practical-Journalistic Part of the Journal .....</b>	<b>137</b>
--	------------

<b>Call for Papers .....</b>	<b>138</b>
------------------------------	------------

<b>Call for Abstracts .....</b>	<b>138</b>
---------------------------------	------------

<b>Our Mission .....</b>	<b>139</b>
--------------------------	------------

<b>Next Issue Focus .....</b>	<b>140</b>
-------------------------------	------------



# Vzdělávání sociálních pracovníků v oblasti sociálního podnikání

*Education of Social Workers  
in the Field of Social Entrepreneurship*

Izabela Oujezdská, Vendula Gojová

Mgr. Izabela Oujezdská<sup>1</sup> vystudovala bakalářský obor Informační technologie ve vzdělávání na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity v Ostravě. V roce 2015 dokončila magisterské studium oboru Management organizací služeb sociální práce na Fakultě sociálních studií, taktéž na Ostravské univerzitě.

Vendula Gojová, Ph.D.,<sup>2</sup> je odbornou asistentkou na Katedře sociální práce Fakulty sociálních studií Ostravské univerzity. Ve své pedagogické a výzkumné praxi se zabývá především tzv. problematikou etnických a menšinových skupin.

## **Abstrakt**

Tématem textu je otázka vzdělávání sociálních pracovníků v oblasti sociálního podnikání. Koncept sociálního podnikání reaguje na změny ve společnosti a v tomto textu je na něj nahlíženo jako na druh inovace, ve kterém může sociální práce nalézt cestu pro dosahování svých cílů i v budoucnu. Text představuje výzkum, jehož cílem bylo analyzovat studijní a učební plány českých studijních oborů zaměřených na sociální práci. Výsledek výzkumu naznačuje potenciální problém v implementaci konceptu sociálního podnikání do praxe sociální práce, protože v osnovách oborů zaměřených na sociální práci se oblast sociálního podnikání téměř nevyskytuje.

## **Klíčová slova**

sociální ekonomika, sociální podnikání, sociální práce, vzdělávání, výzkum

## **Abstract**

The text deals with the education of social workers in the field of social entrepreneurship. Thesis focuses on the problems of society, which arose due to modernization, and that negatively affect the functioning of the welfare state and the provision of social work services. The concept of social entrepreneurship responds to changes in society and in this work is regarded as a kind of innovation in which social work can find a way to achieve their goals in the future. The aim is to determine what is the current status of the training of social workers in the field of social entrepreneurship. Research is focused on the analysis and study curricula courses focused on social work. The result of the research indicates a problem in the implementation of the concept of social entrepreneurship in social work practice, because the curriculum courses focused on social work with social enterprise almost non-existent.

<sup>1</sup> Kontakt: Mgr. Izabela Oujezdská; izabela.oujezdska@gmail.com

<sup>2</sup> Kontakt: Vendula Gojová, Ph.D., Fakulta sociálních studií, Ostravská univerzita, Fráni Šrámka 3, 709 00 Ostrava; vendula.gojova@osu.cz



## Keywords

social economy, social entrepreneurship, social work, education, research

## Úvod

Sociální práce poskytuje pomoc lidem v obtížných životních situacích. Sociální pracovníci uskutečňují své intervence prostřednictvím poskytování sociálních služeb a dalších služeb sociální práce. Hrozí však reálné riziko, že vzhledem ke krizi sociálního státu bude muset být poskytování služeb sociální práce méně závislé, nebo dokonce nezávislé na financování z veřejných zdrojů. V souvislosti se současnou situací sociálního státu se poskytovatelé služeb sociální práce potýkají s otázkou, zda reagovat inovací jejich tradičních metod a postupů vyžadujících mezioborovou spolupráci.

Jednání sociální práce spojené s řešením sociálních problémů jejich klientů, zdá se, k naplňování jejich cílů a očekávání již nestačí. V době, kdy jen stěží lze odhadovat jak vývoj a míru vlivu globalizovaného trhu, tak míru progresu tendence státu oslabovat svou řídicí a přerozdělovací funkci (jediné, co je jisté, je, že se tento směr vývoje jen tak nezvrátí), je více než krystalicky jasné, že sociální práce musí změnit a/nebo rozšířit pole své činnosti (Rodger, 2000). Elsen (2000) vidí jedinou možnost sociální práce, jak společensky poražené osoby a skupiny před údělem nepředvídatelnosti chránit, a to podporou jejich samostatné ekonomické produkce s ohledem (resp. cílem) na produkci sociálních benefitů, tedy podporou jejich aktuálního i potenciálního sociálního kapitálu (srov. Schuringa, 2007; Henderson, Thomas, 2007).

V době úspor a vysychajících finančních pramenů, díky nimž mohla většina služeb sociální práce existovat a relativně uspokojivě (co do kvantity) reagovat na poptávku různorodých cílových skupin svých uživatelů, si poskytovatelé služeb sociální práce stále častěji kladou otázku, jak se stát samostatným, udržitelným, na donorech nezávislým subjektem. Není ojedinělé, že na tuto situaci poskytovatelé služeb sociální práce reagují zakládáním institucí skrze podnikatelské myšlení, které jsou provázeny etikou sociální práce, založeny na integraci služby sociální práce, byznysu a dovedností v oblasti PR, tedy zakládáním sociálních podniků. Zdá se, že sociální pracovníci a pracovníci zaměstnaní v oblasti sociálního podnikání dostávají vytoužený prostor být iniciátory změny jak v životě svých klientů (mikrouroveň), tak v životě komunity, v oblasti integrace na trh práce, ale i v možnostech ovlivňovat smysl pro společenskou zodpovědnost (makrouroveň) a snad tak dovést proces (re)integrace svých klientů do společnosti, zde prostřednictvím jejich pracovního uplatnění. Tento směr by snad mohl být jednou z možných reakcí sociální práce na současnou společenskou změnu a měnící se podobu tradičních sociálních rizik.

Stěžejní pojmy tohoto textu – sociální podnikání, sociální práce – představují obsahy, jež se zcela obvykle (resp. tradičně) nevyskytují jako komplementární. Sociální práce je tak v současné době vystavena potřebě hledat nové formy své identity. Od sociální práce se ale neočekává ztráta její „tváře“, spíše zkoumání, zda není možné její činnosti situovat do jiných než dosavadních rámců (srov. Fay, 2002).

Jako jedna z potíží (kromě legislativního ukotvení sociálního podnikání v České republice) se může ukázat i implementace sociálního podnikání do praxe sociální práce. Jestliže chybí vzdělávání sociálních pracovníků v oblasti sociálního podnikání, může v této snaze nastat problém. Pro zakládání, efektivní řízení a správné fungování sociálních podniků je nutné mít patričné znalosti z podnikatelské i sociální oblasti. Tento text proto představuje výsledky výzkumu realizovaného v průběhu prosince 2014 až ledna 2015 v rámci výzkumu diplomové práce, jehož cílem bylo zjistit, zda vzdělávací plány oborů sociální práce (tj. studijní plány na VŠ a učební plány na VOŠ) obsahují předměty zaměřené na koncept sociálního podnikání (Oujezdská, 2015).

V letech 2011 až 2013 byl také realizován výzkum (Gojová, 2013) vztahu sociální práce a sociálního podnikání v českém prostředí, jehož výsledkem byl podrobný popis sociální dimenze



# Ekonomické předměty v bakalářském studijním programu sociální práce

## *Courses on Economy in a Bachelor Study Programme of Social Work*

Ester Danihelková

Ing. Ester Danihelková<sup>1</sup> je absolventkou Vysoké školy ekonomické v Praze a Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Dlouhodobě se zabývá problematikou ekonomiky neziskových organizací. Vyučuje ekonomické předměty na CARITAS Vyšší odborné škole sociální Olomouc a současně na Katedře křesťanské sociální práce na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého (CMTF UP) v bakalářském i magisterském studijním programu sociální práce. V přednáškové, lektorské a publikační činnosti se věnuje tématu sociální ekonomiky.

### **Abstrakt**

Sociální podnikání je v současné společnosti stále zajímavější i pro studenty sociální práce. Na českých univerzitách jsou pro sociální podnikání připravováni spíše studenti ekonomicky zaměřených oborů než v rámci bakalářského (případně magisterského) studia sociální práce. Ekonomické znalosti a dovednosti jsou ale klíčovým předpokladem nejen pro budoucí pracovní uplatnění a případně sociální podnikání, ale i součástí všeobecného vzdělání a žádanou odbornou kompetencí také ve vztahu k řešení životních situací klientů. Na základě výsledků šetření analyzujeme názory současných i minulých studentů na přínosy ekonomických předmětů pro uplatnění na trhu práce. Navrhujeme doplnění minimálních standardů vzdělávání sociálních pracovníků o oblast sociální ekonomiky.

### **Klíčová slova**

sociální práce, sociální podnikání, vzdělávací programy, ekonomické znalosti, ekonomické dovednosti, pracovní uplatnění

### **Abstract**

Social entrepreneurship is currently gaining its significance in the society as well as among students of social work. However, at Czech universities, rather the students of economic disciplines than those enrolled in bachelor or master study programmes of social work are being educated in social entrepreneurship. Knowledge and skills in economy are, however, crucial not only for future employment opportunities or social entrepreneurship, but also a part of general knowledge and represent valued professional competence also with regard to intervening in clients' real-life events. Building upon the results of our surveys we analyze the opinions of current as well as former students as to the benefits of courses in economy for their prospects on the labor market. On that

<sup>1</sup> Kontakt: Ing. Ester Danihelková, Katedra křesťanské sociální práce, Cyrilometodějská teologická fakulta, Univerzita Palackého Olomouc, Křížkovského 8, 779 00 Olomouc / CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc, nám. Republiky 3, 779 00 Olomouc; ester.danihelkova@upol.cz



basis we propose an update of minimal standards of education of social workers with information in the field of social economy.

### **Keywords**

social work, social entrepreneurship, study programmes, economic knowledge, economic skills, employment prospects

### **Úvod**

V posledních letech probíhá i v česko-slovenském prostředí poměrně intenzivní diskuse o vzdělávání sociálních pracovníků. Výchozí diskuse i stimulem diskuse jsou úvahy o identitě profese sociální práce v postmoderních podmínkách (např. Musil, 2013). Poměrně značná pozornost je věnována zejména významu a podobě praktického vzdělávání (např. Punová, Navrátilová a kol., 2014). V odborné diskusi neustále pokračuje i Asociace vzdělavatelů v sociální práci, a to zejména o pregraduálním vzdělávání a potřebě případné revize obsahu studia tak, jak je vymezen v dokumentu Minimální standard ASVSP pro výuku sociální práce na úrovni vyššího odborného a vysokoškolského vzdělávání (Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2014).

Cílem příspěvku je obohatit diskusi o téma významu ekonomicky orientovaných předmětů ve vysokoškolské přípravě sociálních pracovníků. Obdobně jako V. Gojová si klademe otázku potřebnosti ekonomického vzdělání pro získání další kompetence sociálního pracovníka především v propojení témat sociální práce a sociální ekonomiky (Gojová, 2013). Referujeme zejména o výsledcích šetření zaměřeného na zjištění hodnocení přínosu ekonomických předmětů pro uplatnění na trhu práce studenty a absolventy bakalářského a magisterského studijního programu (v prezenční i kombinované formě) oboru Charitativní a sociální práce realizovaných na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

### **Ekonomika a ekonomická témata v bakalářském studijním programu sociální práce**

V česko-slovenském prostředí je spíše ojediněle a nahodile diskutována otázka zařazení ekonomicky zaměřených předmětů do studijních programů sociální práce. Není to totiž jen téma, kterým se mají zabývat pouze ekonomicky zaměřené školy a obory. V posledních letech je ale přesto možno jmenovat několik zdrojů i příležitostí k diskusi. První zdroj – časopis Sociální práce / Sociálna práca nabízí spíše implicitní podněty k diskusi prostřednictvím zejména monotematicky zaměřených čísel na politické, ekonomické a sociální důsledky soudobých společenských jevů a procesů. V letech 2009–2015 jsme identifikovali pět takto zaměřených čísel: Sociální práce se zadlužují (č. 2, 2009), Sociální práce a boj s chudobou (č. 1, 2010), Současná politika státu a sociální práce (č. 3, 2012), Sociální práce a nezaměstnaní (č. 1, 2014) a Sociální spravedlnost (č. 4, 2014). Obdobně vnímáme i publikování Encyklopedie sociální práce (2013), ve které jsou ekonomická témata obsažena v jednotlivých heslech v každé části publikace.

V jistém smyslu za rozvinutější považujeme diskusi o problematice sociální ekonomiky a specificky sociálním podnikání ve studijních programech sociální práce. Základním zdrojem informací je Tematická síť pro sociální ekonomiku TESSEA (P3 – People, Planet, Profit, o. p. s., 2016). Jejím posláním je prosazování konceptu sociální ekonomiky a sociálního podnikání v podmínkách ČR. V rámci své činnosti se zaměřuje také na oblast vzdělávání. Ve vztahu k tématu tohoto příspěvku je zásadní studie Rychtáře, ve které se konstatuje, že „těžištěm vzdělávání nejsou obory technicko-administrativní“ (sociální práce, management, ekonomika, finance, právo, marketing a obchod, personalistika a další), ale nadstavba, zaměřená na vysvětlení odlišného chápání a pořadí hodnot, než je u klasického kapitálového podniku (Rychtář, 2011:6). Studie je výstupem činnosti pracovní skupiny, ve které byli zastoupeni převážně vysokoškolští pedagogové. Analyzovány byly vzdělávací



# Sonda do problematiky pracovní integrace pečujících osob s využitím případové studie

*The Probe to Problem of Job Integration of Carers with using of Case Study*

Ivana Knausová

PhDr. Ivana Knausová, Ph.D.,<sup>1</sup> je odbornou asistentkou Katedry křesťanské sociální práce Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Dlouhodobě je předmětem jejího profesního zájmu rodinná problematika, problémy rodin v obtížných životních situacích a sociální práce s rodinami obecně. Vede přednášky a semináře předmětů základy sociální práce, sociální politika, vybrané demografické problémy a sociální práce s rodinami.

## Abstrakt

Autorka se v této stati zabývá možnostmi těch rodinných příslušníků, kteří chtějí souběžně při péči o závislého člena rodiny pracovat, resp. se po úplném ukončení péče na trh práce navrací. Volba tématu tohoto příspěvku byla ovlivněna dlouhodobým profesním zájmem autorky o problematiku rodin v náročných životních situacích; zdrojem informací byla její osobní znalost konkrétní pečující rodiny. Autorka realizovala kvalitativní výzkumné šetření malého rozsahu, zaměřené především na oblast pracovní integrace pečující osoby.

## Klíčová slova

osoba pečující, osoba blízká, aktivní politika zaměstnanosti, pracovní integrace

## Abstract

The author in this essay deals with the possibilities of the family members, who want to work during the care for close person at the same time, or more precisely, they are coming back to labour market after the very finishing of their care. The choice of the essay's topic was influenced by author's long-term professional interest in problems of families at difficult life situations; the source of informations was her personal understanding of specific caring family. The author has done qualitative research of little scale focused primarily to sphere of job integration of carer.

## Keywords

carer, close person, active employment policy, job integration

<sup>1</sup> Kontakt: PhDr. Ivana Knausová, Ph.D., Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra křesťanské sociální práce, 772 00 Olomouc, Univerzitní 22; ivana.knausova@upol.cz



# Faktory bránící dosahování oborových zájmů sociální práce<sup>1</sup>

## *Factors Obstructing Achievement of Social Work Professional Concerns*

Roman Baláž, Libor Musil

Mgr. Roman Baláž<sup>2</sup> je doktorským studentem sociální práce a výzkumníkem Institutu pro veřejnou politiku a sociální práci na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Zaměřuje se na problematiku organizačních podmínek integrace migrujících, pracovních podmínek sociální práce a aplikace manažerských metod v organizacích zaměstnávajících sociální pracovníky.

Prof. PhDr. Libor Musil, CSc.,<sup>3</sup> působí na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity a v brněnské pobočce VÚPSV. V rámci výuky a výzkumu se zabývá zejména otázkou identity sociální práce, aplikací teorie organizace při řešení dilemat sociálních pracovníků a tématem institucionalizace sociální práce.

### **Abstrakt**

Cílem textu je zodpovědět otázku „*Jaké faktory mohou dle relevantní literatury bránit dosahování oborových zájmů sociální práce?*“. Po metodické stránce je předkládaný text teoretickým článkem, který shrnuje poznání v oblasti bariér dosahování oborových zájmů sociální práce v ČR. Autoři v literatuře nachází společensky-kontextuální, organizačně-kontextuální, procesně-realizační a osobní faktory bránící dosahování oborových zájmů sociální práce.

### **Klíčová slova**

zájem, oborový zájem, sociální práce, pracovní podmínky, dosahování zájmů, moderní profesionalizace, postmoderní institucionalizace, entropická transformace

### **Abstract**

This article focuses to answer the question “*What factors can obstruct achieving of social work professional concerns according to relevant literature?*”. From a methodological point of view the presented article is theoretical analysis which encapsulates knowledge of achieving of social work professional concerns area. In the literature the authors find socially-contextual, organizationally-contextual, procedurally-implementing and personal factors which obstruct achieving of social work professional concerns.

<sup>1</sup> Tento článek vznikl v rámci grantového projektu specifického výzkumu Masarykovy univerzity s názvem Aktuální problémy veřejné politiky a sociální práce (MUNI/A/1278/2014).

<sup>2</sup> Kontakt: Mgr. Roman Baláž, Institut pro veřejnou politiku a sociální práci, Joštova 10, 602 00 Brno; 180944@mail.muni.cz

<sup>3</sup> Kontakt: Prof. PhDr. Libor Musil, CSc., Institut pro veřejnou politiku a sociální práci, Joštova 10, 602 00 Brno; musil@fss.muni.cz





## Keywords

concern, professional concern, social work, working conditions, achieving of concerns, modern professionalism, postmodern institutionalization, entropy transformation

## Úvod

V posledních měsících<sup>4</sup> byl mezi odbornou veřejností v ČR veřejně i neveřejně diskutován návrh tzv. profesního zákona sociálních pracovníků. V rámci diskusí se pozornost většiny aktérů zaměřila výhradně na téma tzv. profesní komory. Její zřízení by mj. představovalo možnost zajišťovat vzájemnou organizaci sociálních pracovníků a sociálních pracovníc (dále jen „sociálních pracovníků“) napříč různorodými oblastmi sociální práce a zastupovat jejich odborné zájmy. Některé silné neziskové organizace využily legitimitu svých činností, získanou v devadesátých letech minulého století, a zpochybňovaly myšlenku komory s povinným členstvím. Významně se tak zasadily, aby představa uzákonění nového subjektu zastupujícího a organizujícího všechny sociální pracovníky byla považována za spornou.

Otázku, proč jsou vlivné nevládní organizace proti komoře sociálních pracovníků, nyní nechme stranou. K napsání tohoto článku nás totiž vedla snaha komentovat výroky těch účastníků diskuse<sup>5</sup>, jež budily dojem, že sociální pracovníci mají v ČR rozsáhlé možnosti, jak měnit svou praxi a pracovní podmínky. Sociální pracovníci jsou z perspektivy těchto výroků odborníky s rozsáhlou autonomií v organizacích či jiných společenských strukturách, takže profesní komora je pro ně zbytečná. Díky tomu, údajně, si při vyjednání s úředníky, politiky, manažery, pracovníky jiných profesí a dalšími autoritami prosadí vše důležité pro reálný výkon sociální práce sami jako jednotlivci.

Tento způsob argumentace je pravděpodobně atraktivní, literatura ovšem popisuje řadu okolností, které mohou snahám sociálních pracovníků o změnu vlastní praxe a pracovních podmínek bránit (Zita, 2010, 2005; Janská, 2010; Musil, Bareš, Havlíková, 2011; Janebová et al., 2013, 2015; Havlíková et al., 2013; Musil, 2013; Baláz, 2014; Musil, Hubíková, Havlíková, 2014; Havlíková, Hubíková, 2015; Hubíková et al., 2015). Citovaní autoři se zabývají otázkou zajištění pracovních podmínek, které by sociálním pracovníkům umožnily v každodenní praxi naplňovat jimi uznávané hodnoty oboru sociální práce. Jak později vysvětlíme, důraz na zajišťování podmínek pro realizaci oborových hodnot sociální práce chápeme jako její „oborový zájem“. Z tohoto hlediska si klademe otázku: *„Jaké faktory mohou dle relevantní literatury bránit dosahování oborových zájmů sociální práce?“* Odpověď na tuto otázku podle nás umožní nabídnout v diskusi širší a komplexnější pohled, než který nabídla argumentace zastánců a odpůrců profesní komory o účelnosti, či bezúčelnosti jejího uzákonění.

Po metodické stránce je předkládaný text teoretickým článkem, který shrnuje poznání v oblasti bariér dosahování oborových zájmů sociální práce v ČR. Své poznání čerpá z relevantní anglosaské a české literatury, tedy z recenzovaných odborných časopisů, recenzovaných monografií, encyklopedií a odborných slovníků. V jednotlivých kapitolách jsou konceptualizovány zásadní pojmy hlavní výzkumné otázky: v první kapitole „dosahování zájmů sociální práce“; ve druhé kapitole představíme, jak relevantní literatura popisuje „bariéry dosahování zájmů sociální práce v ČR“; ve třetí kapitole pak k odborné diskusi předložíme teoretickou konstrukci „typologie faktorů bránících dosahování zájmů sociální práce“. Při tvorbě předkládaného článku vycházíme z Kuhnovy koncepce normální vědy (Kuhn, 1982). Tzn., že poznatky, které vytváříme a předkládáme, považujeme za určitými předpoklady zdůvodněnou konvenci o tom, co je předmět pozornosti badatele. Z tohoto hlediska považujeme za potřebné vždy vymezit naše předpoklady, a následně představy o faktorech prosazování oborových zájmů sociální práce, které z nich vyplývají.

<sup>4</sup> Období let 2014 a 2015.

<sup>5</sup> Jde například o texty Jana Černého (Černý, 2014), Milana Šveřepy (Šveřepa, 2014) či Daniela Hůleho (Hůle, 2015) a následné diskuse k nim na webových stránkách socialnirevue.cz a socialniprace.cz.



# Nedefinovaná profesionalita: Vztah diskursů spirituality a profesionality v sociální práci v soudobé odborné literatuře

*Undefined Professionality:  
Relationship between Spiritual and Professional Discourses  
in Social Work in Contemporary Professional Literature*

Jan Kaňák

Mgr. Jan Kaňák<sup>1</sup> pracuje jako sociální pracovník a krizový intervent v Terapeutickém centru Modré dveře a také jako asistent na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde se věnuje teoriím sociální práce (s přihlédnutím k diskursivní povaze práce a spirituálnímu diskursu v sociální práci), tématům týkajícím se krizové intervence a metodologii výzkumu. Na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity studuje doktorský studijní program a v disertačním výzkumu se věnuje konstrukci dělání sociální práce v situacích, kdy se setkávají diskursy profesionality a spirituality. Deset let pracoval na Lince bezpečí, se kterou dále spolupracuje při realizaci výcviku v telefonické krizové intervenci.

## Abstrakt

Předkládaná stať odpovídá na otázku: *Jaké sociální konstrukce vztahu profesionálního diskursu a diskursu spirituality v sociální práci je možné najít v současné odborné literatuře?* Nejprve v textu definuji Geeho kategorie, pomocí nichž analyzuji konstrukce vztahu diskursů, následně základně vymezím profesionální a spirituální diskurs v kontextu sociální práce. Výstupy analytické části jsou založeny na diskursivní analýze vybraných odborných textů. Analýzy 71 textů ukazují, že lze prostor konstrukcí rozdělit podle dvou os: profesionálně – spirituální exkluzivismus a prospěchu konajícího / objektu intervencí. V tomto prostoru lze popsat pět konstrukcí souvztažnosti obou diskursů, a to sice: spirituálně senzitivní sociální pracovník, duchovní pracovník inspirovaný sociální prací, spirituálně senzitivní sociální práce, spirituálně orientovaná sociální práce a teologie senzitivní k sociální práci. Rozdíl mezi nimi je především v tom, zda je očekávané společenské dobro vázané na klienta, pracovníka, či na spásu (Boha), a také v tom, jaké intervence jsou vnímány jako adekvátní.

## Klíčová slova

diskurs, profesionální pojetí, spiritualita, diskursivní analýza

<sup>1</sup> Kontakt: Mgr. Jan Kaňák, Terapeutické centrum Modré dveře, náměstí Smiřických 39, Kostelec nad Černými lesy; honza.k@mail.muni.cz.



## Abstract

The paper is focused on question: *Which social constructions of relationship between professional and spiritual discourse in social work can be found in contemporary literature?* First, I describe how Gee defines categories by which I analyze the construction of the relationship between discourses. Then I define the professional and spiritual discourse in the context of social work. Outputs in analytical part are based on discourse analysis of selected academic texts. Analyses of 71 texts showed that the space of relationship between discourses can be divided by two axes: professional-spiritual exclusivism and benefit for provider / subject of interventions. In this area can be detected five types of construction of relationship: spiritually sensitive social worker, spiritual worker inspired by social work, spiritually sensitive social work, spiritually oriented social work and theology sensitive to social work. The difference between them lies in different definition of Expected public good bound to the client, a worker, or salvation (God), and also in what intervention are seen as adequate.

## Keywords

discourse, professional project, spirituality, discursive analysis

## 1. Úvod

Domnívám se, že se v současné době nacházíme v situaci, kdy je sociální práce konstruována mnoha různými diskursy. Jejich celkový počet, dle popisu různých diskursů v zahraniční odborné literatuře, může přesáhnout číslo čtrnáct. Vztahy mezi diskursy mohou být problematické, a to zvláště tehdy, pokud tyto různé diskursy vychází z odlišných představ o tom, co je dobře odvedená práce, co je cílem intervencí pracovníků a pracovníc atp. Často jsou tyto rozdíly u diskursů dány rozdílnými předpoklady o uchopení světa (Kaňák, 2016). Specifickým příkladem takové situace je vztah diskursů spirituality a profesionálního pojetí sociální práce. Jejich vzájemné prolínání je možné sledovat při konkrétním děláni sociální práce, kdy pracovníci a pracovnice poskytují služby klientům a klientkám. Stejně tak je ale možné reflektovat setkávání obou diskursů jak v rámci názorů jednotlivých pracovníků a pracovníc, tak v akademických i neakademických textech oboru (Kaňák, 2015). Předkládaná stať se zabývá poslední zmíněnou oblastí vztahu obou diskursů. Kladu si v ní otázku: *Jaké sociální konstrukce vztahu profesionálního diskursu a diskursu spirituality v sociální práci je možné najít v současné odborné literatuře?*

V textu nejprve přibližuji, z jakého pojetí diskursu a jeho konstrukce vycházím. Blíže představím Geeho (2010) konceptualizaci, kterou jsem využil pro diskursivní analýzu vybraných odborných textů, které popisují vztah profesionálního a spirituálního diskursu v rámci sociální práce. Věřím, že i přes teoretičnost textu může předkládaný článek v rovině reflexivní praxe sloužit jako jakýsi referenční bod, ke kterému je možné se vztáhnout při zvažování kognitivní dimenze praxe (Thompson, Thompson, 2008). Stejně tak věřím, že text přispívá k diskusi o pojetí profesionální sociální práce. Navíc v něm čtenáři a čtenářky mohou najít (jako inspiraci pro praxi) popsané intervence, které odborná literatura obsahuje.

## 2. Konstrukce diskursu

### 2.1 Pojetí diskursu

Rozsahem různá pojetí termínu diskurs sahají od celospolečensky působících pojetí pravdy a moci až po rozmluvy a texty, které je možné vnímat jako určité struktury znalostí. Ty jsou v některých pojetích diskursu chápány jako aktivity mezi psaním a čtením, nebo jako to, co je napsáno, či řečeno. V takovém případě je pak diskurs, zjednodušeně řečeno, chápán jako určitá opakující se struktura znalostí a tezí v řečeném rozhovoru, či v napsaném textu. Zpravidla se pak předpokládá,



# Spirituální potřeby seniorů v sociální péči<sup>1</sup>

## *Spiritual Needs of the Elderly in Social Care*

Věra Suchomelová

Mgr. Věra Suchomelová, Th.D.,<sup>2</sup> vystudovala magisterský obor Sociálně pastorační asistent a doktorský obor Teologie na Teologické fakultě Jihočeské univerzity. V současnosti zde působí jako odborná asistentka na Katedře pedagogiky a vyučující předmětů souvisejících s problematikou stáří a seniorů. Je garantem a jedním z lektorů mezigeneračního kurzu Univerzita pro prarodiče a vnoučata, podílí se na programu Univerzity třetího věku a na celoživotním vzdělávání pracovníků v sociálních službách. Tématem spirituality ve stáří se zabývala ve své disertační práci a dalších publikacích.

### Abstrakt

Článek reaguje na současnou neopodstatněnou marginalizaci tématu duchovního rozvoje a duchovních potřeb v oblasti sociální péče o seniory. Tak jako je spiritualita přirozenou součástí osobnosti každého člověka nezávisle na jeho religiozitě či církevní příslušnosti, také spirituální potřeby tvoří komplex hodnot společných religiozním i nereligiozním lidem. Jejich naplňování úzce souvisí se stěžejními úkoly stáří, ležícími zejména v duchovní rovině: se zpracováním životního příběhu, životní bilancí, smířením, přípravou na konec pozemské existence. Článek přináší dílčí závěry kvalitativní studie *Duchovní potřeby v životě jihočeských seniorů*. Vymezuje pět stěžejních spirituálních potřeb stáří – potřebu vědomí důstojnosti a hodnoty; smyslu a kontinuity životního příběhu; naděje a životního cíle; víry a lásky a charakterizuje způsob a zdroje jejich naplňování v běžném denním životě. Cestou k identifikaci spirituálních potřeb a podpoře jejich naplnění je trpělivý rozhovor založený na aktivním naslouchání. Podstatou duchovního doprovázení seniorů ovšem není syčení těchto potřeb z vnějšku, ale zejména pomoc při odkrytí vlastních zdrojů a vlastní životní síly ke zvládnání specifických úkolů stáří.

### Klíčová slova

sociální péče, seniory, stáří, duchovní potřeby, spiritualita

### Abstract

This article responds to the currently unfounded marginalization of spiritual development and spiritual needs in social care of the elderly. In the same way spirituality is a natural part of the personality of each person regardless of religiosity or religious affiliation, so also are spiritual needs a complex of values common to religious and non-religious people. Meeting these needs is closely related to the key tasks of age, which lie mainly in the spiritual plane: building a life story, achieving life balance, reconciling with others, preparing for dying and death. This paper references findings of a qualitative study *"Spiritual Needs in the Daily Life of the Elderly in Southern Bohemia"*. The article defines five key spiritual needs of old age: dignity and self-esteem, meaning and continuity in one's life story, hope and goals, faith and love. It also describes their source and

<sup>1</sup> Dílčí část článku vznikla v rámci projektu specifického výzkumu GAJU 117/2013/H.

<sup>2</sup> Kontakt: Mgr. Věra Suchomelová, Th.D., Katedra pedagogiky, Teologická fakulta, Jihočeská univerzita, Kněžská 8, 370 01 České Budějovice; suchomelova@tf.jcu.cz



the way of fulfilling them in one's everyday life. A fundamental way to identify specific spiritual needs and support their fulfillment is a patient interview based on active listening. However, the essence of spiritual support for the elderly is not to passively grant their wishes, but rather to help them to uncover their own resources and life force to handle specific tasks of age.

## Keywords

social care, the elderly, aging, spiritual needs, spirituality

## 1. Úvod

Současný trend aktivního stáří vede na jedné straně k žádoucí podpoře fyzické, psychické a sociální vitality seniorů, na druhé straně, vzhledem k nekomplexnímu pojetí aktivity, k marginalizaci kultivace spirituální. Z vnějšku neviditelná a neměřitelná duchovní aktivita přitom zahrnuje tak zásadní témata, jako je životní bilancování, utváření a přetváření smysluplného životního příběhu, přehodnocování životních proher a ztrát, opouštění věcí, lidí, ale i nereálných cílů, hledání nových životních opor, pokud se ty staré zhroutily, a v neposlední řadě schopnost smíření: se sebou, Bohem, lidmi, světem. V tomto smyslu označují mnozí autoři stáří přímo za duchovní úkol, jehož zvládnutí podmiňuje naplnění v oblasti spirituálních potřeb. V Lukášově evangeliu můžeme číst: „*Což je mezi vámi otec, který by dal svému synu hada, když ho prosí o rybu? Nebo by mu dal štíra, když ho prosí o vejce?*“ (Lk 11, 11–12). Smysluplná služba lidem v jakémkoli oboru předpokládá respekt k jejich skutečným potřebám. V oblasti sociální práce se seniory lze ovšem často vidět snahu uspokojit „hadem“ (volnočasovým programem, výběrovou stravou, moderním zařízením, chlácholením, bagatelizováním problému, dárky) potřebu „ryby“ (vědomí důstojnosti, smyslu života, odpuštění, lásky a podpory, potřebu řešit otázky a úkoly stáří).

Nabízí se tedy otázka: co je pro seniory důležité, co skutečně potřebují, aby se i ve stáří mohli dále rozvíjet a čerpat ze svého duchovního potenciálu, a jakým způsobem tyto své potřeby naplňují? Jak jim v jejich duchovním rozvoji mohou pomoci lidé v jejich blízkosti – pomáhající profesionálové či pečující rodinní příslušníci? Cílem článku je přinést (nejen) sociální práci nástroj porozumění stěžejním spirituálním potřebám seniorů. Přehledová část uvede čtenáře do tématu vymezením pojmů spirituality a spirituálních potřeb; právě terminologické nejasnosti mohou vést k nežádoucí redukci duchovnosti na jakousi „záležitost věřících“. Jádrem textu je interpretace výsledků a závěry kvalitativní studie zaměřené na rozpoznání a analýzu duchovních potřeb dvaceti jihočeských seniorů a způsob jejich naplňování v běžném denním životě<sup>3</sup>.

## 2. Spiritualita a spirituální potřeby

Pokud jsou pracovníci domovů pro seniory dotazováni na péči o duchovní potřeby klientů v zařízení, ve kterém pracují, většinou odkazují k tomu, že je zde seniorům k dispozici kaple či příslušný prostor k bohoslužbám, že je zde v určitých intervalech sloužena mše, případně že je možné duchovního na vyžádání zavolat k některému klientovi.<sup>4</sup> Jinými slovy, že dané zařízení nabízí určitý „duchovní servis“ tradičně religiozním klientům. Odpověď tohoto typu odráží obvyklé terminologické rozpaky ve vztahu k duchovnu, jež jsou příčinou (a zároveň důsledkem) zúženého pohledu na oblast spirituality a spirituálních potřeb. Nezbytným předpokladem péče o duchovní potřeby je v prvé řadě porozumění základním pojmům v celé jejich šíři.

<sup>3</sup> Studie *Duchovní potřeby v životě jihočeských seniorů* je součástí disertační práce *Seniři a spiritualita: duchovní potřeby v každodenním životě* (Suchomelová, 2015).

<sup>4</sup> Tvrzení se opírá o zkušenosti autorky v rámci i nad rámec výzkumu.



# Stereotypizace bezdomovství

## *Stereotypes about the Homeless*

Vít Dočekal, Pavel Kliment

Mgr. Vít Dočekal, Ph.D.,<sup>1</sup> vystudoval obory sociologie a andragogika na Univerzitě Palackého v Olomouci. Působí jako odborný asistent na Katedře sociologie, andragogiky a kulturní antropologie na Univerzitě Palackého v Olomouci. Zabývá se obecnou andragogikou, firemním vzděláváním a bezdomovstvím.

PhDr. et Mgr. Pavel Kliment, Ph.D.,<sup>2</sup> vystudoval obor andragogika a psychologie na Univerzitě Palackého v Olomouci. Působí jako odborný asistent na Katedře psychologie a patopsychologie na Univerzitě Palackého v Olomouci. Zabývá se bezdomovstvím, etablováním islámu v ČR a nedobrovolnými klienty v sociální práci.

### **Abstrakt**

Text pojednává o reálných a předpokládaných charakteristikách lidí bez domova. Příspěvek poukazuje na rozdíly u jednotlivých charakteristik z pohledu respondentů a z pohledu dat z dříve realizovaných výzkumů. Cílem textu je poukázat na stereotypy objevující se u popisu bezdomovecké populace, které mohou být překážkou poskytování pomoci ze strany občanů, ale i pomáhajících profesionálů. Četné výzkumy dokazují, že stěžejní roli v boji proti těmto stereotypům může sehrávat formální vzdělávání, v rámci něhož mohou být předávány odpovídající informace týkající se bezdomovecké populace, jakož i osvětová činnost.

### **Klíčová slova**

bezdomovství, lidé bez domova, charakteristiky, postoje, sociální práce, stereotypizace

### **Abstract**

The goal of this study is to present public beliefs and attitudes on homelessness and describe prevalent stereotypes in this area. The paper shows differences between respondent's answers and findings from previous surveys on homelessness and explains how these partially false assumptions can influence the policy towards homelessness. Numerous research results indicate the key role of formal education which can dispel negative homelessness stereotypes by presenting appropriate information.

### **Keywords**

attitudes, characteristics, homelessness, social work, stereotypes

<sup>1</sup> Kontakt: Mgr. Vít Dočekal, Ph.D., Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, třída Svobody 26, 779 00 Olomouc; vit.docekal@upol.cz

<sup>2</sup> Kontakt: PhDr. et Mgr. Pavel Kliment, Ph.D., Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, třída Svobody 26, 779 00 Olomouc; pavel.kliment@upol.cz



# Sociální pracovník jako archetyp postmoderního superhrdiny?

*Social Worker as an Archetype of a Postmodern Superhero?*

Martina Baráková, Michal Kaczor, Markéta Elichová

Bc. Martina Baráková<sup>1</sup> po absolvování oboru Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích studuje druhý ročník navazujícího magisterského studia Etika v sociální práci tamtéž. S Katedrou etiky, psychologie a charitativní práce spolupracovala na projektu GAJU 117/2013/H „Pojetí kvality sociální práce v souvislosti se sebedefinováním sociálního pracovníka a jeho pomáhající profese“.

Bc. Michal Kaczor<sup>2</sup> po absolvování oboru Sociální a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích studuje druhý ročník navazujícího magisterského studia Etika v sociální práci tamtéž. Věnuje se fotografování, podporuje charitativní činnost a působí jako lektor primární prevence v oblasti kyberkriminality. S Katedrou etiky, psychologie a charitativní práce spolupracoval na projektu GAJU 117/2013/H „Pojetí kvality sociální práce v souvislosti se sebedefinováním sociálního pracovníka a jeho pomáhající profese“.

Mgr. Markéta Elichová, Ph.D.,<sup>3</sup> je odbornou asistentkou na Katedře etiky, psychologie a charitativní práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, kde se profesně věnuje sociální práci, dále se zabývá interkulturním a globálním rozvojem vzděláním a arteterapií. Byla hlavní řešitelkou projektu GAJU 117/2013/H „Pojetí kvality sociální práce v souvislosti se sebedefinováním sociálního pracovníka a jeho pomáhající profese“.

## Abstrakt

Sociální pracovník převzal v postmoderní společnosti úlohu opory, jež byla v dřívějších dobách k dispozici jedincům v tíživých sociálních situacích. V očích mnoha jedinců ve společnosti se tak stal, metaforicky řečeno, novodobým superhrdinou, disponujícím mnoha kompetencemi, osobnostními specifiky a možnostmi pomoci. Vystávají však otázky týkající se nadměrné zodpovědnosti sociálního pracovníka, kladení požadavků na něj, a v neposlední řadě též opomíjení a zakotvení jeho práv v dokumentech relevantních pro praxi. Podnětem k zamyšlení je též nedostatek teoretického i praktického důrazu na adekvátní duševní hygienu sociálního pracovníka.

## Klíčová slova

sociální pracovník, superhrdina, postmoderní doba, etický kodex, psychohygienu

<sup>1</sup> Kontakt: Bc. Martina Baráková, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, Katedra etiky, psychologie a charitativní práce, Kněžská 8, 370 01 České Budějovice; mar.bara@seznam.cz

<sup>2</sup> Kontakt: Bc. Michal Kaczor, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, Katedra etiky, psychologie a charitativní práce, Kněžská 8, 370 01 České Budějovice; info@michalkaczor.cz

<sup>3</sup> Kontakt: Mgr. Markéta Elichová, Ph.D., Teologická fakulta Jihočeské univerzity, Katedra etiky, psychologie a charitativní práce, Kněžská 8, 370 01 České Budějovice; elichova@tf.jcu.cz



## Abstract

In postmodern society, social worker took over a role of support, which was earlier available to individuals in difficult social situations. In the eyes of many individuals in society, social worker thus has become, metaphorically speaking, a postmodern superhero who has many competencies, personality specifics and possibilities to help. But there are many questions regarding excessive responsibility of social worker, requirements placed on him/her, and, not least, marginalization and anchoring of his/her rights in documents relevant to practice. Another thought-provoking theme is also a lack of theoretical and practical emphasis on adequate mental hygiene of social worker.

## Keywords

social worker, superhero, postmodernity, code of ethics, psychohygiene

## Úvod

Príspevek na pozadí obrazu postmoderní kultury charakterizuje významnou proměnu pozice jedinců (tj. potenciálních klientů sociálního pracovníka) ve společnosti, již vlivem postupně gradujícího individualismu přicházejí o podpůrné systémy, které dříve pomáhaly při řešení nesnází a dávaly životům jedinců ve společnosti konkrétní rámec a zakotvení (Chytil, 2007; Lipovetsky, 2013; Beck, 2011). Tuto podpůrnou roli tak převzal sociální pracovník, který se v jistém slova smyslu stal v očích části společnosti určitým předobrazem superhrdiny, který by teoreticky měl disponovat četnými osobnostními předpoklady, a především mocí vyvést potřebné z náročné životní situace a „ukotvit je“ v bezpečném přístavu (disponuje totiž různorodými pomáhajícími nástroji, jež má sociální práce k dispozici ve svém arzenálu). Nabízí se však otázky, zda díky nadměrné zodpovědnosti a kladení požadavků na roli sociálního pracovníka nejsou přeceňovány jeho reálné, resp. praktické „pomáhající síly“ a nakolik je na něj myšleno v základních dokumentech a legislativě z hlediska jeho potřeb, resp. péče o duševní zdraví, jakožto předpokladech pro kvalitní a efektivní intervenci. Jakkoli jsme si vědomi potřeby kvalitní odborné přípravy a profesního růstu (Maroon, 2012; Chytil, 2007), v článku se zaměříme spíše na důležitost podněcování duševní hygieny sociálního pracovníka, která je základním stavebním kamenem, jemuž není dle našeho soudu na poli sociální práce věnována dostatečná teoretická ani praktická pozornost (Kaczor, 2016; Elichová, Flídrová, Jilečková, 2015; Matoušek, 2003; Bartko, 1980). Ve stručnosti též navrhneme některé konkrétní možnosti, potažmo příklady praktikování duševní hygieny v profesi sociální práce.

## Obraz postmoderní kultury

Postmoderní kultura je specifická postupně slábnoucím působením pro život významných společenských institucí, jež v dobách minulých poskytovaly jednotlivcům konkrétní životní rámec a ve kterých bylo možné nalézt „útočiště ve zlých časech“. Skálopevné stavební prvky společnosti, jako rodina, obec, náboženství apod., které člověka dříve usměrňovaly, se postupně vytrácejí a přicházejí vlivem gradujícího individualismu o svou původní hodnotu. Lidé jsou nyní nuceni být ve svém životě výkonnější, tvárnější, pružnější a nezávislejší (Lipovetsky, 2013). „*Navrch získává překonávání sebe samého, život ve stresu a napětí a těžko uchopitelná radost ze všemocnosti, kterou přináší zrychlený a intenzivní prožitek*“ (Lipovetsky, 2013:93). To s sebou však přináší dysbalance v životech jedinců, kteří nastolené tempo postmoderní společnosti nestíhají, na vlastní kůži zakoušejí ztrátu rovnováhy mezi jednotlivci ve společnosti a jsou nuceni naučit se plavat v rozbouřené řece. V konečném důsledku tedy jedinec opory, jež společnost poskytovala, nemůže využít a je ponechán sám sobě na pospas (Lipovetsky, 2013; Fukuyama, 2006; Keller, 2007; Elichová, Urbánek, 2016). V tomto komplikovaném období vyznačujícím se hlubokým individualismem a oproštěním se od vnějších podpůrných mechanismů, kdy jsou osudy